

VESTLANDSKE KUNSTINDUSTRIMUSEUM

"ÅRBOK FOR ÅRET 1927"

Tillæg

til

Bergenske kandestøpere og deres merker

Ved

JOHAN BØGH

I den av mig i 1906 publiserte avhandling om »Bergenske Kandestøpere og deres Mærker« er fortegnelsen over kandestøperne bygget alene paa det materiale som »Bergens Borgerbok« yder, idet det bergenske kanderstøperlaugs protokoller og dokumenter ikke forefindes. Jeg gjorde dengang opmerksom paa at fortegnelsen ikke kunde være fuldstændig, ialfald for den tidligere tids vedkommende, da mange navne er indført i borgerboken uten angivelse av stilling. Takket være nye opplysninger som i aarenes løp er kommet til — navnlig staar jeg i taknemlighetsgjæld til lektor Brodahl og ingeniør Sollied, som begge under arkivundersøkelser i andre øiemed har paatruffet tidligere ikke kjendte bergenske kandestøpernavne og derom git mig besked — kan nu fortegnelsen forøkes i ikke ringe mon og tillike tilføres forskjellige meddelelser om enkelte kandestøpere, deres fødsels- og dødsaar, giftermaal og andet.

Den første kandestøper i fortegnelsen i avhandlingen 1906 er Peiter Roide, som indførtes i borgerboken 1568. Men allerede 1563, og senest 1571, omtaler Absalon Pedersen i sin kapitelsbok »Peter Kandegyter«, som efter hvad der her meddeles om ham maa ha nydt en vis borgerlig anseelse. Der er jo en mulighet for at han kan være identisk med den foran nævnte Peiter. Jeg opfører dem imidlertid begge i den nedenfor gjengitte nye fortegnelse.

I Bergens bytingsprotokol for aaret 1663 nævnes ikke mindre end tre tidligere ikke kjendte kandestøpere, nemlig Anders Kandegyter (21de januar), Jacob Kandegyter (21de januar) og Wernich Kandegyter (3dje februar).

I Bergens raadstueprotokol for aaret 1701, den 20de januar, opnævnes Lauritz Ingebrigtsen Quist til kandestøpernes oldermann. Han er ikke indført i borgerboken. Han kjøpte 1694 en husegrund av Johan Hosewinckel. Død før 1711, i hvilket

aar hans enke omtales som fortsættende bruket. Det i avhandlingen 1906, side 73, gjengitte merke med Bergens byport og initialerne L Q (16)86 og som dengang ikke kunde tolkes, er at henhøre til denne mester.

I Bergens bytingsprotokol for aaret 1694, den 3dje december, nævnes Jacob Kaae »Kandegyteren i Dræggen«, som paalægges at ta borgerskap. Han findes imidlertid ikke indskrevet i borgerboken. I avhandlingen 1906, side 73, er gjengit et merke med Bergens byport og initialerne IR (16)86, som dengang ikke kunde henføres til en kjendt bergensk kandestøper. Nu har det imidlertid ved en fornyet undersøkelse vist sig at initialen R er en feillæsning for K og at altsaa merket blir at læse som I K. Det blir da at henhøre til Jacob Kaae.

Den i fortegnelsen (avhandlingen 1906) under 15de december 1683 efter borgerboken opførte Hendrich Kandegeeter og hvis merke (side 62) viser initialerne H N S — 1685 samt et bumerke nævnes i Bergens skatteliste for 1683 som Hendrich NIELSEN, boende i 17de rode. Han hadde da 1 læredreng i huset. — Vestlandske Kunstindustrimuseum har for en tid siden erhvervet et rundt, vakkert utført tinfat, som er stemplet to gange med samme merke som ovennævnte (H N S og bumerke), men desuten med et ovalt stempel som viser Norges løve staaende paa krumøksen. Jeg har aldrig paatruffet dette stempel paa et norsk tinarbeide. Ifølge al gammel regel — det gjælder guldsmede og det gjælder kandestøpere — er det jo *bystemplet* som er det avgjørende, ikke alene herhjemme, men overalt ogsaa i andre lande. — Hendrich Nielsen indførtes i borgerboken 1683, er altsaa blit mester kun to aar før Kristian V's utstedelse av kandestøpernes laugsartikler av 16de mai 1685. I disse fastsættes reglerne for stimpling og paabyr »*Stads-Vaabenet*« anvendt for alle slags tin, undtagen for manggods, som skal stemples med mesterens personlige merke to gange »og med hans Navn udi.« Likeledes paabydes at til mesterens navn, naar det gjælder engelsk tin eller krontin, skal føies »det Aarstal som bemeldte Mester er kommen i Lauget,« og videre, at de mestere som allerede er i lauget »skal lade deres Stempler omgjøre og der udi sætte dette Aarstal, nemlig 1685.« Dette har ogsaa Hendrich Nielsen gjort, hvilket fremgaar av hans merke paa bakerlaugets skjænkekande i Bergens Museum fra 1689. Det paa tinfatet anbragte løvemerke, det norske riksvaapen, maa

stamme fra tiden før 1685, i dette tilfælde fra tiden mellem 1683 og 1685, og gir da opplysning om stimpling av tin i Bergen før den officielle laugsordning bragtes i anvendelse. Derom har man tidligere intet visst, da mig bekjendt ikke noget bergensk tinarbeide ældre end fra 1680-aarenes anden halvdel er paatruffet. Længe før 1685 har det været en hævdunden regel, at tinsaker, baade av hensyn til metalværdien og av hensyn til de forskjellige legeringer, er paa en eller anden maate blit stemplet til betryggelse for kjøperne. I England blev stimpling *paabudt* allerede 1513 og tyske og nederlandske byer fik *obligatoriske* stimplingsregler i løpet av 1500-tallet, alle mere eller mindre bygget paa en allerede bestaaende tradition. Og en saadan tradition har sikkerlig eksisteret ogsaa herhjemme. Det er bemerkelsesværdig at i det danske Nationalmuseum og i dansk Folkemuseum findes tinsaker ældre end 1685, som er stemplet med Kjøbenhavns og Kjøges *bymerker* (Jørgen Olrik: »Gammelt Tintøj« i »Tidsskrift for Industri«, 1906), og som forholdene dengang var rikerne imellem er der al grund til at tro at en lignende stimplingsmaate har fundet sted i Norge. Det paafaldende ved Hendrich Nielsens tinfat er da det, at istedetfor det vanlig anvendte byvaapen er her anvendt riksvaapenet. Men om dette sidste har været et av de bergenske kandestøpere før 1685 almindelig brukt merke lar sig jo ikke avgjøre efter dette enkeltstaaende fund.

Den under 23de april 1683 opførte Rubbert Jacobsen er under dette navn indført i borgerboken. Men i Bergens grundskattsprotokol for 1686—96 staar anført »Jacob Robertsen Kandegyter,« som maa være den samme som borgerbokens Rubbert Jacobsen. Det maa bero paa en skrivfeil enten i borgerboken eller i grundskattsprotokollen. Han hadde i 1683 1 læredreng og var gift med Chatarine Jochumsdatter.

I borgerboken er under 24de september 1685 indført Berent Steeman fra Bremen, men uten angivelse av livsstilling. Ifølge opplysninger, mottatt fra en efterkommer av Steemansslegten (dyrlæge Kjøss Hansen, Egersund), viser det sig at ogsaa denne første Steeman var kandestøper i Bergen. De to tidligere kjendte kandestøpere av dette navn (fortegnelse, avhandling 1906), nemlig Berent Steeman 1741 og Diederich Steeman 1775 var søn og sønnesøn av bremeren.

I avhandling 1906, side 73, er gjengit et merke med Bergens

byport og initialerne D J S i kursiv. Jeg antyder dengang at der kunde være en mulighed for at henføre dette merke til Diederich Steeman. Et senere paatruffet personlig mestermerke med et av to pile gjennomstukket hjerte viser initialerne D J S i kursiv, helt overensstemmende med ovennævnte merkes initialer, samt med aastallet 1778. Dette aastal virker forvirrende. Da Diederich Steeman nemlig tok borgerskap 1775 skulde han ifølge laugsartiklernes stemplingspaabud har sidstnævnte aastal i sit merke. Der foreligger imidlertid et andet kriterium som her kommer i betragtning. Det er nemlig paafaldende at Diederichs far Berent Steeman den yngre har i sit personlige mestermerke det samme symbol som Diederich: et av to pile gjennomstukket hjerte (gjengit avhandling 1906, side 67). Det er jo at anta at symbolet er gaat i arv fra far til søn og at det muligens ogsaa har været den første Steemans symbol, saaledes et »Familjevaapen« inden et haandverkerdynasti.

I borgerboken er Marcus Brandt 1736 indført kun med disse to navne, men i hans merker læses tre initialer, nemlig M P B. Det fremgaar av en skrivelse datert 14de februar 1737 at hans fulde navn var Marcus Pedersen Brandt.

Tilslut en berigtigelse. I avhandling 1906, side 50, har jeg tolket de der gjengitte merker som en nøken figur, som over sit hode holder en *delfinlignende fisk*. Dette er en feiltagelse, som jeg forresten hurtig kom paa det rene med, og senere paatrufne bergenske merker av denne art har git bekræftelse. Den nøkne figur er lykkegudinden med vimpelfanen over sit hode, et ogsaa andre steder anvendt symbol i kandestøpermerker. En av Vestlandske Kunstindustrimuseum for nogen aar siden erhvervet tallerken er stemplet med Andreas Krøppelins mestermerke 1750 og viser tydelig den nøkne figur svævende paa kulen og med vimpelfanen over sit hode.

*

Efter det foran anførte kan fortegnelsen over bergenske kandestøpere nu opstilles saaledes:

1563. PEDER KANDEGYTER.

1568. PEITER ROIDE.

1575. HANS KANDEGYTER paa Torget.

1581. WIGGERT KANDEGYTER.

1601. JOHAN NIELSSENN.

1608. GIERT KANDEGYTER.

1610. HANS HANSEN (Helsingør).

1614. HANS LAURIDTZEN.

1621, 22de februar. JØRGEN NEUERMAN (Bergen).

1622, 29de mai. CHRISTEN ANDERSEN (Bergen).

1643, 25de januar. HANS NEFFFUERMAND (Bergen).

1658, 19de juni. PETER BORCHERTSSEN (Bergen).

1663. ANDERS KANDEGYTER.

1663. JACOB KANDEGYTER.

1663. WERNICH KANDEGYTER.

1683, 15de januar. HENDRICH NIELSEN (Bremen).

1683, 23de april. RUBBERT JACOBSEN (Bergen).

1685, 24de september. BERENT STEEMAN d. æ. (Bremen).

1686. LAURITZ INGEBRICTSEN QVIST.

1686. JACOB KAAE, »Kandegyteren i Dræggen«.

1692, 1ste april. HENDRICH HOFNAGEL (Bergen).

1695, 27de august. CLAUD VON MOHR (Bremen).

1695, 29de august. EVERT VALE (Bergen).

- 1708, 25de juni. LAURENTZ EVENSEN TØNDLÅN (Holsten).
- 1711, 26de mars. JACOB OLSEN (Bergen).
- 1716, 1ste oktober. HANS PEDERSEN SMIT (Odense).
- 1717, 12te juli. JACOB LARSEN QUEST (Bergen).
- 1722, 20de aug. HANS BERSUENSON RYNNING (Trondhij).
- 1736, 11te septbr. MARCUS PEDERSEN BRANDT (Kjøbenh.).
- 1736, 25de septbr. FRIDERICH ANTHONI VAHL (Bergen).
- 1741, 20de september. BERENT STEEMAN, d. y. (Bergen).
- 1745, 14de december. HANS CHRISTIAN BYSSING (Kjøbenhavn). Død 1766. Gift med Dorothea Schmidt, datter av sogneprest til Mariakirken, Frantz Henrich Schmidt. Hun døde barnløs 1782 og skjænket ved testamente av 21de juni 1782 til Korskirkenes Almueskole »Christi Krybbe« 150 riksdaler og til Bergens fattige 300 riksdaler (Norske Stiftelser, side 1017).
- 1750, 15de september. ANDREAS KRØPPELIN (Bergen).
- 1755, 4de september. TORLAK LUNDEMAN (Island). Opsa borgerskapet 12te december 1772.
- 1756, 11te mai. JACOB JOHANNES HÖCH (Hedemarken).
- 1763, 17de februar. ABRAHAM HANCHE (Bergen).
- 1769, 3dje august. PEDER MAD S VAHL (Bergen). Født 1742, død 26de januar 1809. Han var i 1786 »Tavle-Mand og Visitationsborger.«
- 1770, 28de juli. OVE JENSEN HOLM (Bergen). Født 1740, død 25de mai 1788. Han var i 1786 »Brandvisitations-borger.«

- 1775, 5te september. DIEDERICH STEEMAN (Bergen). Tok 16de oktober 1786 borgerskap som bondehandler, men 4de november 1790 atter borgerskap som kandestøper. Gift 1778 med Engelke Andersen, som døde 27de december 1829.
- 1778, 28de juli. JOHAN WILHELM VON HONTELN (Bremen). Død i Bergen 8de december 1800. Han var i 1786 »Brandvisitions-Borger.« Gift 1782 med Mette Susanna Riech.
- 1787, 22de februar. BERENDT GRØNNING (Søndfjord). Født 1750, død 15de juni 1797. Gift 1787 med Anna Johanna Krøpelien.
- 1799, 30de juli. JOHANNES NORDGREEN (Skaane). Født 1772, død 25de juli 1808. Gift med Diderikke von Lengern.
- 1802, 20de juli. CHRISTIAN LARSEN (Bergen). Født 1774, død 17de juli 1816. Gift 1802 med Karen Lassine Nygaard.
- 1803, 2den mars. OLE LARSEN (Bergen).
- 1805, 25de april. OLE RASMUSSEN (Søndfjord).
- 1814, 25de oktober. JOHANNES C. NØSTDAHL (Søndfjord).